

UDK: 27-245.28
Izvorni znanstveni rad
Primito: ožujak 2011.

Mato ZOVKIĆ
Katolički bogoslovni fakultet u Sarajevu
J. Stadlera 5, BiH – 71000 Sarajevo
mato.zovkic@bih.net.ba

HIMAN U TOB 13,1-18 KAO MOLITVA ŽIDOVA DIJASPORE

Sažetak

Ovo je prilog egzegetskom istraživanju Tob 13,1-18 sa stajališta uklopljenosti te psalamske molitve u cijelu ovu knjigu. Tobija u izgnanstvu obavlja administrativne poslove za asirskog vladara, a na kraju savjetuje svom sinu i snahi da se nakon njegove i Anine smrti presele u mjesto gdje će sigurnije živjeti čuvajući židovski identitet i odgajajući djecu u vlastitoj vjeri, a ne traži da se odsele u zemlju Izraelovu. Iz toga autor, zajedno s novijim kršćanskim i židovskim egzegetima, zaključuje da je Tob pisan za Židove dijasporu kao pomoć da ženidbom unutar zajednice čuvaju vjeru u Boga saveznika i svoj etnički identitet. Pet molitava u ovoj knjizi osvjetljuje događaje u neposrednom kontekstu: Tobijina (3,2-6), Sarina (3,11-15), mladenaca Tobije i Sare pred prvu bračnu noć (8,5-8), Raguelova nakon što mu je zet preživio prvu noć (8,15-17) i starog Tobije nakon što ga je sin izliječio od sljepoće po Rafaelovoj uputi (11,14-15). Psalamska molitva staroga Tobije zahvala je Bogu koji svoj narod u dijaspori kaznama odgaja, ali mu i milosrđe iskazuje (13,1-8) te poziv sunarodnjacima i poganima na veličanje Boga koji sprema obnovu Jeruzalema i sabiranje raspršenih Izraelaca (13,9-18). Egzegetskim izlaganjem ovog himna autor pokazuje povezanost Tobijine pjesme sa sadržajem cijele knjige te s tradicijama Deuteronomija, nekih proroka, psalama i mudrosnih knjiga. Dijaspore uz socijalni ima u nekim tekstovima SZ i duhovni smisao. Iskreni vjernik je „pridošlica“ u vlastitoj zemlji (Lev 19,33-34; 1 Ljet 29,15; Ps 39,13 i dr.). Socijalna i duhovna dijaspora su „škola nade“ (L. Alonso Schökel). Neki spisi NZ primjenjuju iz SZ naziv „plemena raseljeničtva, pridošlice“ na Kristove vjernike (Jak 1,1; 1 Pt 1,17; 2,11) u smislu duhovne i socijalne dijasporu. U liturgiji Crkve čitaju se odlomci iz Tob, posebno 13,1-8. Dok mi kršćani molimo Tobijin himan u Časoslovu i službi Riječi, ne smijemo zanemariti što on znači Židovima – kroz povijest i danas.

Ključne riječi: *Tobija, izgnanstvo, dijaspora, Židovi, ženidba, molitva, vjernici kao raseljenici, liturgija Crkve.*

Richard A. Spencer u svojem preglednom članku o istraživanju Knjige o Tobiji od 1982. do 1999. recenzirao je osam disertacija,

sedam komentara te brojna stručna djela i članke.¹ Ta knjiga privlači pozornost kršćanskih i židovskih znanstvenika zbog svojega eventualnog izvornika na hebrejskom ili aramejskom, zbog očuvanja na grčkom Septuaginte u tri verzije, zbog povijesnih naslovnika, književne vrste i deuteronomističke teologije u njoj. Američki redovnik Patrick J. Griffin priredio je 1984. godine disertaciju o teologiji i funkciji molitve u Knjizi o Tobiji.² Od tada egzegeti istražuju molitve u Tob sa stajališta onovremenog i današnjeg židovstva. Budući da su u Kumranu pronađena četiri fragmenta Tob na aramejskom i jedan na hebrejskom, današnji bibličari smatraju da je knjiga napisana oko god. 200. pr. Kr. te da je izvorni jezik vjerojatno bio aramejski.³ Ta knjiga počinje umorstvom asirskog kralja (gl. 1.) i završava viješću o razorenju Ninive kao prijestolnice Asirije (gl. 14.). Ona pokazuje da Bog kažnjava zle ljude, makar izgledalo da kroz neko vrijeme u svemu uspijevaju. Povijesne napomene u njoj samo su ogrtač za zgodu o dvije židovske obitelji u izgnanstvu koje se povezuju brakom i religioznim identitetom. To je neke vrste „semitski roman“ jer odražava tvorevine mašte u različitim povijesnim i geografskim nevjerojatnostima te u uporabi folklornih motiva.⁴ Jasan je vjerski nauk te knjige: Bog nagrađuje Židove vjerne njemu, savezničkim obvezama Mojsijeva zakona i svojim djedovskim običajima. Fitzmyer ističe da je ta knjiga mogla biti napisana u dijaspori Zapada (Egipat) i Istoka (Asirija i Babilonija), ali „je vjerojatno da je sastavljena među Židovima Palestine, što se može vidjeti iz Tobijina zanimanja za domovinu te za ponovnu izgradnju jeruzalemskog hrama.“⁵

1 Usp. Richard A. SPENCER, „The Book of Tobit in Recent Research“, *Current Research: Biblical Studies*, 7 (1999.), 147-180. Evo njegovih podnaslova: disertacije, građa u stručnim knjigama, komentari, introdukcijska građa, komedija i ironija, analiza izvora, intertekstualnost, kritički pristupi, teorije o redakciji, proučavanje teksta i rukopisa, dijelovi Tob u rukopisima s Mrtvoga mora, zaključak. U bibliografiji navodi 96 djela i članaka.

2 Patrick J. GRIFFIN, „The Theology and Function of Prayer in the Book of Tobit“, School of Religious Studies of the Catholic University of America, Washington, D.C., 1984., 400 stranica. Mentor je bio profesor Alexander di Lella. Griffin obrađuje molitve u Tob sa stajališta njihova sadržaja: molitva Tobije i Sare za smrt (3,1-6; 3,11-15, str. 72-161), molitve za obitelj (8,5-8; 8,15-17, str. 163-204), molitve hvale i veličanja (11,14-15; 13,1-8; 13,9-18, str. 206-348). Zahvaljujem vlč. Tomi Mlakiću, vrhbosanskom svećeniku na doktorandskom programu na Fordham Universityju u New Yorku, što mi je pribavio ovu disertaciju u elektroničkom obliku.

3 Za izvorni jezik Tob i vrijeme pisanja usp. Joseph A. FITZMYER, *Tobit*, Walter de Gruyter, Berlin, 2003., 3-28; 50-54.

4 Usp. Joseph A. FITZMYER, „Tobit“, *The Oxford Bible Commentary*, The Oxford University Press, Oxford, 2001., 627.

5 Joseph A. FITZMYER, *Tobit*, 54.

1. Povijesni naslovnici Knjige o Tobiji

U 1,1 – 3,6 stari Tobija govori u prvom licu jednine kao jedan od židovskih izgnanika koji su 721. godine odvedeni iz Sjevernog kraljevstva (Izraela) u Ninivu u Asiriji. U svojoj radnoj sredini on surađuje s poganskim sugrađanima, ali sa svojom suprugom Anom i sinom Tobijom slavi židovske blagdane i drži židovske ukopne običaje. Nakon što oslijepi i žena ga oštro prekori za tobožnju pravednost, moli Gospodina da mu pripusti smrt. U 3,7 – 10,14 sveti pisac predstavlja židovsku obitelj Raguela i Edne koji žive u Ekbatani u Mediji te pate sa svojom kćeri Sarom što je izgubila sedam muževa ubrzo nakon vjenčanja, u svojoj prvoj bračnoj noći. Mladi Tobija, na putovanju u Mediju zavoli Saru uz pomoć pratioca anđela Rafaela, čudesno odgoni zlog duha Asmodeja od Sarine mladenačke sobe te nakon povratka u Ninivu izliječi svojega oslijepjelog oca. U 14,4-10 Tobija na samrti traži od svojeg sina da se odseli iz Ninive te pođe u Mediju nakon što sahrani roditelje. Treba povesti ženu Saru i sedam sinova u mjesto u dijaspori gdje će moći sigurnije živjeti nego u Asiriji i Babiloniji. „Kad mu je umrla majka, Tobija ju je sahranio uz oca. Zatim se sa ženom odselio u Mediju i nastanio u Ekbatani kod punca Raguela i Edne. Za njih se s poštovanjem brinuo u njihovoj starosti i sahranio ih u Ekbatani. Naslijedio je imanja Raguela i svojeg oca Tobije“ (Tob 14,12-13).⁶ Likovi ove knjige jednostavni su Židovi koji se brinu za svoju obitelj u dijaspori, svjesni da ih Bog prati u svojoj providnosti. Ona usađuje židovskim čitateljima ispravno ponašanje u poganskom okruženju i podupire sklapanje braka unutar židovske vjerničke zajednice.

U 4,1-21 Tobijina pouka sinu pred putovanje u Mediju zapravo je zbirka načela koja su slična onima u mudrosnim spisima, posebno u Mudrim izrekama i Sirahu. Sadržava također zlatno pravilo: „Ne čini nikome ono što ti sam mrziš“ (r. 15a). Židovski znanstvenik Frank Zimmermann u svojem komentaru Tob iz 1958. god. naglašava da takvo učenje ove knjige „povezuje sve druge pouke“ te da je „očito isto kako ga je poznao Hilel stoljećima kasnije“.⁷ Naratoru Tobijine knjige bila

⁶ Moj prijevod s grčkog u okviru projekta Hrvatskog biblijskog društva „Novi prijevod Biblije na hrvatski“.

⁷ Frank ZIMMERMANN, *The Book of Tobit*, Harper & Brothers, New York, 1958., 30-31., u Dodatku VI., str. 159-160 skreće pozornost na negativnu i pozitivnu formulaciju toga načela kod Konfucija, helenističkih filozofa, u židovskim helenističkim spisima te u Lk 6,31. Zaključuje: „Upadljivo je što sve negativne formulacije ovoga Zlatnoga pravila potječu s Istoka, a pozitivne formulacije sa Zapada.“ Međutim, usp. Jeff WATTLES, *The Golden Rule*, Oxford University Press, New York, 1996. Martin BASUSCHKE, *Die goldene Regel. Staunen, verstehen, handeln*, EB Verlag, Berlin, 2010.

je poznata pučka pripovijest o Ahikaru (usp. 1,21-22; 2,10; 11,18; 14,10) pa ga je ta tradicija mogla nadahnuti da uvrsti zlatno pravilo u Tobijinu pouku sinu. U toj pripovijesti skrivenog Ahikara otkrio je kraljev službenik koji je bio poslan da ga pronađe i ubije. Ahikar je podsjetio svojega zarobljivača kako mu je poštedio život kada ga je kralj htio pogubiti: „Sada je na tebi red da prema meni postupiš kao što sam ja postupio prema tebi. Nemoj me ubiti dok se vrijeme ne promijeni.“⁸ U kontekstu pučke zgode o Ahikaru, ovo pravilo o pozitivnoj recipročnosti u odnosu na „druge“ ne odnosi se samo na rodbinu i sunarodnjake nego na sve ljude.

Zimmermann smatra da autor Tob 14 živi u jednoj od rimskih provincija te da želi potaknuti svoje židovske sunarodnjake na preseljenje pod vladavinu Parta jer su partski vladari njegova vremena bili tolerantni prema svim religijama. Drugi komentatori ne prihvaćaju pretpostavku da bi Tob 13 – 14 bio napisan nakon razorenja jeruzalemskog hrama god. 70., ali se slažu da se autor izvorno obraća sunarodnjacima u dijaspori: „U vremenu kada su se Židovi pitali o značenju svoje vjere i primjenjivosti vjere na ondašnju krizu, autorova poruka je jasna: usudite se biti drukčiji. Uporno traži da se ne prilagođuju poganskom ponašanju, nego da Izraelovu baštinu prenose u svagdanji život savezničke vjernosti. Autor u isto vrijeme nastoji ucijepiti taj osjećaj radosti koji dolazi od vjere temeljene na savezu.“⁹ Početkom drugog stoljeća pr. Kr. Židovi Palestine i dijaspore bili su okruženi stranom kulturom i njima su vladali poganski vladari. S jedne strane mnogi Židovi prakticirali su toleranciju prema drugima u svojoj religioznoj misiji u odnosu na politeističke sugrađane; s druge strane postojala je isključivost u izraelskoj zajednici temeljena na uvjerenju da su svi poganski narodi zli pa ih treba izbjegavati pod svaku cijenu. Tobiji nije problem raditi stalno za poganskog vladara te čak smatra da ga Bog nagrađuje za takav pošten rad: „Budući da sam svim svojim bićem prijanjao uz Boga, Svevišnji mi je iskazao milost: kralj Šalmanasar bio mi je naklonjen tako da sam mu nabavljao sve što mu je bilo potrebno“ (1,12-13). Monoteistički vjernik može raditi za pogansku vlast i pri tome ne dovoditi u pitanje svoju vjeru temeljenu na savezu s Bogom. Međutim, Tobija je brižno držao židovske odredbe o prehrani te stoga prezirao svoje prijatelje i sunarodnjake koji „su jeli pogansku hranu“ (1,10). U

⁸ Usp. Carey A. MOORE, *Tobit*, Doubleday, New York, 1996., 178-180. José VÍLCHEZ LINDEZ, *Tobit e Giuditta*, Borla, Roma, 2004., 75. smatra da je zlatno pravilo bilo sastavni dio dobre izobrazbe i odgoja u vrijeme autora Tob.

⁹ John CRAHAN, *Esther, Judith, Tobit, Jonah, Ruth*, Michael Glazier, Wilmington, 1982., 133-134.

svojim molitvama Tobija priznaje da je Bog Izraela ujedno Bog svih, on „sudi svijetu“ (3,2); njegovoj ruci „ništa ne izmiče“ (13,2). Tobijina zadaća je „veličati Boga u zemlji progonstva i grešnom narodu otkrivati njegovu moć i veličinu“ (13,6). „Knjiga o Tobiji odražava tjeskobu židovskog stava prema poganima kakva je bila svojstvena na početku drugoga stoljeća. Progonstvo još nije natjeralo umjerene na potpunu netoleranciju prema strancima. Ipak je sjećanje na progonstvo i teret strane dominacije nukao na stav isključivosti. Stoga po likovima ove knjige autor točno prikazuje situaciju svojega vremena: odvojenost od stranaca u socijalnom i obiteljskom životu, uz suradnju i uvažavanje u poslu i političkom životu.“¹⁰

Židovska znanstvenica Amy-Jill Levine uvjeren je da Tobijina knjiga poučava kako treba živjeti u dijaspori.¹¹ Židovski identitet može biti čuvan i prakticiran priznavanjem Boga saveza, djelima pomaganja i po brakovima unutar zajednice. Ta knjiga pokazuje da se židovski identitet može njegovati rodoslovljem, ne življenjem u zemlji Izraelaca te da je etično ponašanje Židova moguće izvan dosega hrama. „Kao i narod u izgnanstvu, Tobit¹² je patio, ali je uvidio da nebo uslišava molitve, da će pravedno djelovanje biti u konačnici nagrađeno te da će obitelj i zajednica opstati zahvaljujući vjernim pojedincima poput Tobije i Sare... Međutim, fizička izmještenja u izgnanstvu s popratnim reperkusijama ne samo da kompliciraju problem pronalaženja prikladnog bračnog druga nego otkrivaju posebne probleme s kojima se sučeljavaju žene. Tobitova knjiga pokazuje središnju ulogu koju imaju žene pri tome kada zajednica definira samu sebe.“¹³ Po njezinu mišljenju Tob 13 je „javna molitva koja je namijenjena Izraelcima u progonstvu, podsjeća ih da svoju vjeru svjedoče pred poganima i anticipira njihov povratak u Jeruzalem.

Autor Knjige o Tobiji odgovara na problem patnje nevinih te izlaže gledanje na Boga koji brižno upravlja događajima povijesti. Po uvjerenju G. W. E. Nickelsburga najvjerojatnije mjesto nastanka ove

¹⁰ Irene NOWELL, „Tobit: Attitude Toward the Nations“, *The Bible Today*, 25 (1987.), 287.

¹¹ Amy-Jill LEVINE, „Tobit: Teaching Jews How to Live in the Diaspora“, *Bible Review* 8/4, August 1992., 42-51, 64.

¹² U grčkom tekstu glavnom liku ove knjige ime je Tobit i tako je ušlo u literaturu na engleskom i njemačkom. Kada citiram autore koji tako nazivaju ovog čovjeka, ostavljam njihov oblik imena.

¹³ A.-J. LEVINE, „Tobit: Teaching Jews How to Live in the Diaspora“, 48-49. Zanimljivu studiju o ulozi židovskih žena u Palestini helenističkog vremena priredila je Tal ILAN, *Jewish Women in Greco-Roman Palestine*, Hendrickson Publishers, Peabody, Massachusetts, 1996.

knjige je dijaspora: „Tobita progone stranci (2,8), dugački poticaj na ženidbu unutar vlastite skupine i utkivanje te teme u izlaganje; stalna zauzetost oko raspršenosti i povratka. Unutar takva konteksta dijaspore autor neprestano naglašava univerzalno vrhovništvo Izraelova Boga, Njegovu nazočnost i aktivnost čak među raspršenima i unatoč njihovoj nevolji. Izvor takva identiteta je u bazi, u obitelji, u poštovanju vlastitih roditelja te u čuvanju plemenskog identiteta. Obraćanje i pobožnost dovest će do skupljanja raspršenih. Nadalje, Izrael treba priznavati Boga među poganskim narodima (13,6) kako bi mu se pridružili u sveopćem veličanju Njega a to je srž Tobitove vizije budućnosti.“¹⁴ Uočimo da se Tobija ne pridružuje bogoslužju sinagoge u zemlji dijaspore. Vjerojatno stoga što u njegovoj okolini nije bilo podignutih sinagoga. Neki suvremeni židovski istraživači tvrde da nije postojalo monolitno normativno židovstvo prije nacionalne katastrofe god. 70. pa se ne bi mogla podržavati pretpostavka o razlikama u religiji Židova Palestine i onih u dijaspori.¹⁵ Židovski autori odbacuju svako obrađivanje stoljetne dijaspore kao „dokaz“ koji kršćani zloupotrebljavaju pri isticanju kako Bog navodno kažnjava Židove za njihove grijeha.¹⁶

Diaspora u Tob i drugim knjigama Septuaginte uglavnom je prijevod hebrejske riječi *galuth*, koja dolazi od korijena *glh*.¹⁷ *Diaspora* može značiti raspršenu skupinu (2 Mak 1,27; Iv 7,35) ili mjesto gdje žive raspršene osobe (Tob 13,6; Jdt 5,19). Židovi se ponekad nazivaju *gerim* – *paroikoi* (stranci, pridošlice) u samom Izraelu te u bilo kojoj zemlji (Lev 25,23; 1 Ljet 29,15; Ps 119,19). U tom kontekstu Filon Aleksandrijski naziva Abrahama idealnim pridošlicom zato što je živio kao stranac među ljudima stavljajući svu svoju nadu u Boga. Na temelju

14 George William Elmer NICKELSBURG, „Stories of Biblical and Early Post-Biblical Times“, M. E. STONE (ur.), *Jewish Writings of the Second Temple Period*, CRINT 2/2, van Gorcum, Assen, 1984., 45.

15 Usp. John Andrew OVERMAN, „The Diaspora in the Modern Study of Ancient Judaism“, A.-J. LEVINE, (ur.), *Diaspora Jews and Judaism*, Scholar Press, Atlanta, 1992., 63.-78.

16 Jakob Josef PETUCHOWSKI, „Diaspora/Exil“, *Lexicon der jüdisch-christlicher Begegnung*, Herder, Freiburg, 1997., 41.: „Die Zerstörung Jerusalems und die Diaspora-Existenz der Juden war seit den frühen Kirchenvätern ein beliebtes Thema, das als ‚Beweis‘ dafür diente, dass die Juden den falschen Glauben hatten und daher von Gott verworfen wurden (vgl. Schreckenber 705 f). Diesen ‚Beweis‘ haben die Juden immer zurückgewiesen. Zwar sagten auch sie, dass das Exil als Strafe für ihre Sünden (u. a. für die Sünde des sinnlosen Hasses gegeneinander) von Gott verhängt wurde, aber sie behaupteten, dass die Sünden, für die sie bestraft werden, sich nicht mit denjenigen decken, die ihnen von christlicher Seite vorgeworfen wurden.“

17 Usp. ZOBEL, „*Galah, galah, galuth*“, ThWAT I., 1973., 1018-1031.

takva duhovnog poimanja dijaspore prvi kršćani nazvani su „dvanaest plemena Raseljeništva“ (Jak 1,1) a njihovo življenje na zemlji „vrijeme proputovanja“ (1 Pt 1,17; 2,11).¹⁸ Međutim, u Knjizi o Tobiji dijaspora je prvenstveno socijalna i politička gdje poslanje muškaraca i žena igra bitnu ulogu u čuvanju izraelskog identiteta. U dijaspori, židovska obitelj je najugroženija ali i najstabilnija institucija.¹⁹

2. Molitve u Tob koje osvjetljaju prikazane događaje

U Tob se nalazi pet molitava koje osvjetljaju konkretne događaje u određenom kontekstu. „Većina glavnih lica u Knjizi o Tobiji moli i zgrade bivaju dalje izlagane s pomoću njihove molitve“, a po njoj vjernici „ulaze u odnose s Bogom koji sluša i djeluje“.²⁰ Prva od tih molitava je 3,2-6 gdje Tobija otac moli Boga da umre nakon što se njegova žena Ana izrugala njegovoj pravednosti. U 3,11-15 Sara moli za smrt nakon što su je izgrdile sluškinje njezina oca zbog nagle smrti sedmorice mladića koji su se njome bili oženili. Tobija i Sara zapravo mole za okončanje svoje tjeskobe, ali je Gospodin spreman pokrenuti rješenje njihova problema kada oboje priznaju da sami ne mogu sebe spasiti. Alexander Di Lella pri tumačenju Tobijine molitve ovdje skreće pozornost na mnoge slojeve ranijih biblijskih knjiga, posebno Ponovljenog zakona. Zaključuje da „molitva Tobije i Sare dopunjavaju jedna drugu, unatoč razlici u tonu i naglasku. U isto vrijeme svaka od tih molitava može govoriti posebnoj situaciji s kojom se čitatelj može poistovjetiti.“²¹

U 8,5-8 mladenci Tobija i Sara mole prije svoje prve bračne noći. Tobija podsjeća na zgodu iz Postanka o stvaranju Adama i Eve (Post 2,18-23) tumačeći je kao „Božji dar Adama i Eve jednoga drugom za međusobnu pomoć i dar plodnosti – ali se ne spominje nesreća u vrtu. U Tobijinoj molitvi Adam i Eva su predstavljeni kao sveci zaštitnici braka i odgoja djece. On moli da on i Sara budu poput njih, da dugo

18 Za dublje shvaćanje dijaspore kao duhovnog stava vjernika, usp. Reinhard FELDMEIERS, *Die Christen als Fremde. Die Metapher der Fremde in der antiken Welt, im Urchristentum und im 1. Petrusbrief*, Tübingen, 1992. Torrey SELAND, *Strangers in the Light. Philonic Perspectives on Christian Identity in 1 Peter*, Brill, Leiden, 2005.

19 Usp. Amy-Jill LEVINE, „Diaspora as Metaphor: Bodies and Boundaries in the Book of Tobit“, Amy-Jill LEVINE, (ur.), *Diaspora Jews and Judaism*, Scholar Press, Atlanta, 1992., 105-117.

20 Patrick J. GRIFFIN, „The Theology and Function of Prayer“, 51, 67.

21 Alexander Di LELLA, „Two Major Prayers in the Book of Tobit“, *Yearbook 2004: Prayer from Tobit to Qumran. Inaugural Conference of the ISDCL at Salzburg, Austria, 5-9 July 2003.*, Walter de Gruyter, Berlin 2004., 114.

požive zajedno i budu blagoslovljeni djecom. Sara, koja je u ovoj knjizi šutljiva, pridružuje mu se u molitvi svojim 'Amen.'²² Neke bibličarke ovdje se ljute na androcentričnost svetoga pisca zato što mladenac dobiva Božju milost a ne mladenka.²³ Katolički egzegeti ovdje vide neke značajne crte o važnosti i naravi braka: „Zajedništvo muškarca i žene je u skladu s njihovim stvaranjem. Po svojoj naravi, oni mogu i trebaju podržavati jedno drugo fizički, duhovno, mentalno i socijalno. Stvoreni su da zajedno budu kreativni te donose djecu na svijet sa svim popratnim odgovornostima. Brak je zamišljen da bude trajan pa muž i žena trebaju ostarjeti zajedno u međusobnom pomaganju i vjernosti. Obitelj, utemeljena na ljubavi muža i supruge, bila je nada judaizma u vremenu koje je ugrožavalo njegove temeljne vrijednosti. Međusobno pomaganje muža i žene osiguravalo je solidnost vjere i uvjerenja. Najsigurniji polog vjere bio je u srcima vjerničke obitelji.“²⁴

U 8,15-17 Raguel zanosno zahvaljuje Bogu što je Tobija preživio svoju prvu bračnu noć sa Sarom. Izrazi koji znače „milosrđe“ (*eleos, ēleēsas*) dolaze četiri puta u ovoj kratkoj molitvi. Raguel, veličajući Boga što je iskazao svoje milosrđe „prema ovo dvoje jedinaca“ (r. 17), predstavlja oba para roditelja zahvaljujući Bogu za sretno vjenčanje i zazivajući blagoslov na brak svoje i Ednine kćeri s Tobijom, sinom Tobije i Ane. Njegova molitva odražava odgovornost roditelja vjernika da svoju djecu ispravno odgajaju, da se za njih brinu te da se za njih mole. „Tobija i Sara izrastaju u vjerne Židove i ostaju dostojna djeca koja se pokoravaju Zakonu i volji svojih roditelja. Naglasak zgone o Tobiji s obzirom na odnose između roditelja i djece poticajan je za Židove helenističkog vremena kada su djeca podlijegala zavodljivosti udaljavanja od roditeljskih uvjerenja. Poruka je jasna: snažna obitelj i duh srodničke povezanosti mogu se suprotstaviti nasrtajima stranih utjecaja (vidi 2 Mak 6,18-21; 7,1-41; usp. Sir 3,1-16; 7,23-28; 30,1-13; 42,9-14). Gospodin blagoslivlja i štiti vjerničku obitelj.“²⁵

U 11,14-15 Tobija otac upravlja molitvu zahvale nakon što je ponovno zadobio vid. Slavi Gospodina za dar iscjeljenja i s nadom gleda u budućnost. Tobijinoj molitvi za smrt prethodile su nesreće, njegova molitva zahvale događa se nakon oporavka. Ta molitva odražava njegovu radost nad iscjeljenjem vida. Iscjeljenje se dogodilo prema

²² Irene NOWELL, „Tobit“, *The International Bible Commentary*, The Liturgical Press, Collegeville, Minnesota, 1998., 693.

²³ Usp. Beverly BOW – George William Elmer NICKELSBURG, „Patriarchy with a Twist: Men and Women in Tobit“, A.-J. LEVINE (ur.), *Women Like This: New Perspective on Jewish Women in the Greco-Roman World*, Scholars, Atlanta, 1991., 129.

²⁴ P. GRIFFIN, „The Theology and Function of Prayer“, 185.

²⁵ P. GRIFFIN, „The Theology and Function of Prayer“, 203-204.

volji Božjoj, po Rafaelovoj uputi i nakon što je mladi Tobija proveo anđelove upute. Sada Tobija zna potrebe siromaha, vrijednost zdravlja i obitelji i moć Gospodinovu. Povratkom mladoga Tobije Gospodin je obilno iskazao svoje milosrđe. Stari Tobija dopušta da je njegova nevolja bila pravedna kazna od Gospodina te izjavljuje da Gospodin može biti milosrdan i kada kažnjava. Tobija je puno naučio iz kušnje pa njegovo iskustvo sugerira židovskim sunarodnjacima helenističkog vremena da cijene mogućnost kušnje u iskustvu dijaspore jer će Gospodin davati sreću i blagostanje ako mu ostanu vjerni. Poštovanje Zakona, molitva i obiteljski život pomažu im da ostanu vjerni.²⁶ Na putu ususret snahi, kojoj je želio izraziti dobrodošlicu, na vratima Ninive Tobiju su vidjeli njegovi sugrađani „kako hoda u punoj snazi“. „Tobija je pred svima njima glasno priznao da mu se Bog smilovao otvorivši mu ponovno oči“ (11,16-17). Dobrodošlica Sari koja potom slijedi podsjeća da novosklopljeni brak povezuje dvije obitelji. Tobija četiri puta naziva Saru „kćeri“ u tom susretu, što znači da je prihvaća u obitelj kao snahu koju je iz ljubavi odabrao njegov sin.

Egzegeti se slažu da tih pet molitava osvjetljaju konkretne događaje u dotičnom kontekstu: „Molitve nikako ne prekidaju zgone, nego dalje razvijaju naraciju jer mnogo akcije vodi k molitvi, događa se kao plod molitve ili biva protumačeno molitvom.“²⁷ Kao što ćemo uskoro vidjeti, himan Tob 13,1-18 molitva je Židova u dijaspori koji prihvaćaju svoj socijalni i duhovni položaj kao Božji odgoj jer „On kažnjava, ali iskazuje i milosrđe... On nam je Otac, On je vječni Bog“ (r. 2 i 4).

3. Struktura, tekst i aluzije u 13,1-18

U 1a „Tobija je uskliknuo“ prozni je uvod, a u 14,1 „Tako je završila Tobijina zahvala“ prozni svršetak. Ostatak u ovoj literarnoj cjelini metrički je strukturiran pa ga većina prevoditelja raspoređuje stihovano te naziva psalmom, himnom, kantikom, pjesmom zahvale. Izraz

²⁶ Usp. Griffinovu egzegezu Tobijine molitve nakon što je ponovno stekao vid, „The Theology and Function of Prayer“, 206-233.

²⁷ C. A. MOORE, *Tobit*, 30. Stefano VIRGUILN, „La preghiera nel Libro di Tobit“, *Parola, Spirito e Vita* 3 (1981.), 47-48: „Disseminate nelle trame del racconto, le preghiere conferiscono alla narrazione profondamente religiosa ed edificante. I momenti più importanti della vita dei protagonisti del racconto sono santificati dalla preghiera, sia nelle ore di pericolo e tribolazione, che in quelle di benessere e di felicità. Nelle fasi più salienti dell'azione l'agiografo mette in bocca ai protagonisti Tobi, Tobia, Sara e Raguele, delle formule di preghiera che esprimono l'intimo significato degli eventi.“

egrapsen eis agalliasin (zapisa u radosti) u tzv. kraćem grčkom tekstu²⁸ podloga je P. Griffinu da tu radosnu molitvu nazove „brižljivim sastavom učene psalmografije; Tobit piše svoju molitvu s radošću. U cijelom tekstu očit je rječnik radosti. Kao što ga je žalost dovela do prošnje/tužbalice (3,1-6), tako ga radost vodi u veličanje.“²⁹ Frank Zimmermann, u uvodu u Tob svojega komentara ove knjige iz god. 1958., uvjeren je da su poglavlja 13. i 14. morala biti napisana nakon razorenja jeruzalemskog hrama god. 70.³⁰ Međutim, kako su među kumranskim spisima sačuvani dijelovi pogl. 13. na aramejskom (4QTob^a) i hebrejskom (4QTob^b)³¹, sada je sigurno da pogl. 13. nije kasnije nastalo i uključeno u ovu knjigu. Funkcija ove molitve je pouka kasnijim čitateljima: „Molitva treba *protumačiti* zgodu, jer samo pripovijedanje kao poetska zgodu nedostaje po sebi. Stoga molitva treba biti *napisana*, a ne samo recitirana. Poput propovijedi Ponovljenog zakona u parenetskom stilu, tako Tob 13 ima funkciju *poučavati kasnije* naraštaje. Iz tog razloga mogu nedostajati konkretne crte, jer su one u međuvremenu poznate. Molitva pokazuje prema budućnosti, ovdje je postavljen ključ za buduće jahvističke vjernike u dijaspori koji svoj život trebaju voditi prema uputama Boga Izraelova.“³²

Eulogētos ho Theos (neka je blagoslovljen Bog) u r. 1. i 18. inkluzija je koja ovaj tekst čini povezanom literarnom i teološkom cjelinom. U 13,1-8 Tobija zove svoju subraću u izgnanstvu da veličaju Boga jer ih On udara zbog njihovih prijestupa, ali im iskazuje i milosrđe u zemlji njihova progonstva. U 13,9-18 Tobija skreće pozornost svih Židova na Jeruzalem i hram kao Božje prebivalište koje će po milosrđu Božjem biti ponovno izgrađeno. Pojedini egzegeti vide također manje cjeline unutar tih dviju velikih.³³

28 Današnji prevoditelji odlučuju se za grčki tekst sačuvan u Sinajskom kodeksu kao vjerojatno najvjernijem semitskom izvorniku, znanstvena kratica G2. Za problem izvornog teksta Tob i različitih verzija u sačuvanim starim prijevodi-ma, usp. Drago ŽUPARIĆ, *Teološka poruka u dijalozima Knjige o Tobiji*, Katolički bogoslovni fakultet, Sarajevo, 2009., 16-25.

29 P. GRIFFIN, „The Theology and Function of Prayer“, 235.

30 Usp. Frank ZIMMERMANN, *The Book of Tobit*, 21-27.

31 Usp. C. A. MOORE, *Tobit*, 285-287. J. A. FITZMYER, „Aramaic and Hebrew Fragments of Tobit from Cave 4“, *CBQ* 57 (1995.), 655-675. J. A. FITZMYER, *Tobit*, 301-320.

32 Helen SCHÜNGEL-STRAUMANN, *Tobit*, Herder, Freiburg, 2000., 162.

33 J. GOETMANN, „Le chant de joie du Prophète Tobie“, *Bible et Vie chrétienne*, 78 (1967.), 20: „La prière se déroule en quatre strophes“. J. VÍLCHEZ LINDEZ, *Tobia e Giuditta*, 155-168. razlikuje dvije cjeline unutar 13,1-8, svaka ima po četiri strofe te vidi pet strofa u 13,9-18. Merten RABENAU, „Der Psalm Tobits c. 13“ u svojoj knjizi *Studien zum Buch Tobit*, Walter de Gruyter, Berlin, 1994., 67-93

Evo cijelog himna podijeljenog u manje cjeline:³⁴

13 ¹Tobija je uskliknuo:

"Neka je blagoslovljen vječno živi Bog
i blagoslovljeno Njegovo kraljevstvo!
²Zato što kažnjava, ali iskazuje i milosrđe,
šalje u prebivalište mrtvih, duboko pod zemlju,
ali i izbavlja od velike nevolje.
Ništa ne izmiče Njegovoj ruci!

³Sinovi Izraelovi, veličajte Ga pred poganima,
jer vas je On rasuo među njih.

⁴Tu vam je otkrio svoju veličinu;
zato Ga uzvisujte pred svime što živi,
jer je On naš Gospodar,
On je naš Bog,
On nam je Otac,
On je vječni Bog.

⁵Kažnjavat će vas³⁵ zbog svih vaših krivica,
ali će vas milostivo sabrati iz svih naroda,
gdje god vi bili raspršeni među poganima.

⁶Kad Mu se obratite svim svojim srcem

naslovljuje 13,1b-8 „Der Hymnus vom erniedrigenden und erhöhenden Gott“ a 13,9-18 „Das künftige Jerusalem“. Na stranici 68 iznosi sljedeću strukturu himna: „Im einzelnen gliedert sich der Psalm wie folgt:

0. Einleitung 1a

I. Hymnus 1b-8

2-4 Aufforderung zum Lobpreis

5-6d Gottes zukünftiges pädagogisches Handeln

6e-g Aufforderung zum Lobpreis

6h-k Bekenntnis mit Aufruf zur Busse

7-8 Lobpreis mit Aufforderung zum Gotteslob

II. Das künftige Jerusalem

9-10 Jerusalem als Ort des künftigen Heils

11 Jerusalem als Ziel der Völkerwallfahrt

12-14 Fluch und Segen

15-18b Das Gotteslob im künftigen Jerusalem

18c Abschliessende Aufforderung zum Gotteslob.

34 Prijevod moj, u okviru projekta „Novi prijevod Biblije na hrvatski“ koji vodi Hrvatsko biblijsko društvo u Zagrebu.

35 Kratki tekst: "nas zbog sviju naših krivica".

i svom dušom svojom počnete pred Njim postupati po istini,
tada će se On obratiti vama
i neće više od vas skrivati lice.

Gledajte samo što je učinio za vas
i veličajte Ga na sav glas.
Blagoslivljajte Gospodara pravde
i uzvisujte kralja vjekova.

Ja Ga veličam³⁶ u zemlji progonstva
i grešnom narodu otkrivam njegovu moć i veličinu.
Obratite se, grešnici, i budite pravedni pred Njim.
Tada će vam iskazati naklonost i biti milosrdan.

⁷Ja uzvisujem svojega Boga,
moja duša uzvisuje nebeskoga kralja,
kličem Njegovoj veličini.
⁸Neka Ga naviještaju i veličaju svi žitelji Jeruzalema!

⁹Jeruzaleme, naš sveti grade,
On će te kažnjavati zbog postupaka tvojih sinova,
ali će se opet smilovati sinovima pravednika.
¹⁰Veličaj Gospodina u svem sjaju
i blagoslivljaj kralja vjekova,³⁷
da se opet u tebi radosno podigne Njegovo prebivalište³⁸
i da se zbog tebe razvesele svi zarobljeni,
da svi slomljeni dožive u tebi ljubav,
kroz sve naraštaje i vjekove.

¹¹Sjajna svjetlost dopirat će do svih krajeva zemlje.
Izdaleka će dolaziti mnogi narodi,
a stanovnici dalekih krajeva pristupat će tvojem svetom imenu,
donoseći u rukama darove nebeskom Kralju,
naraštaj za naraštajem radosno će ti ih donositi,
a pokoljenja će vječno pamtiti ime izabranog grada.³⁹

³⁶ Odavde do r. 10a s Vg preuzimam tekst iz kodeska AB, jer rr. 7-10a ne postoje u S.

³⁷ Odavde se opet vraćamo u tekst S.

³⁸ Doslovno "šator".

³⁹ Genitiv *eklektēs* je pridjev ženskog roda i doslovno znači "izabrane"; misli se na Jeruzalem koji je u hebrejskom i grčkom ženski rod.

¹²Prokleti svi koji govore o tebi ružne riječi!
Zaista će biti prokleti svi koji tebe proklinju i ruše tvoje zidine,
svi koji ruše tvoje kule i pale tvoje kuće.

Neka vječni blagoslov prati sve koji te poštuju!

¹³Ustani i kliči zbog sinova pravednika,
jer će se svi sabrati i blagoslivljati Gospodara vjekova.

¹⁴Blago onima koji tebe vole,
koji se raduju zbog tvoga mira!
Blaženi svi koji se žaloste zbog tebe
i zbog svih nevolja što su te zadesile!
Oni će se zbog tebe radovati
i vječno će gledati tvoju radost.

¹⁵Dušo moja, blagoslivljaj Gospodina, velikoga kralja!

¹⁶Jer će se Jeruzalem opet sagraditi,
a u gradu će biti Njegov vječni Dom.
Bit ću sretan kada ostatak mojega roda ugleda tvoju slavu
i pođe veličati nebeskoga Kralja.
Jeruzalemska vrata bit će od safira i smaragda,
a svi tvoji zidovi od dragocjena kamenja.
Jeruzalemske kule i utvrde bit će od čistoga zlata.

¹⁷Jeruzalemski trgovi bit će popločani dragim kamenjem i safirom.

¹⁸Jeruzalemska vrata bit će opjevana veselim pjesmama,
a sve će kuće u njemu pjevati: 'Aleluja, blagoslovljen Bog Izraelov!
Zauvijek će istinski blagoslivljati sveto Ime.'

14 ¹Tako je završila Tobijina zahvala.

Komentatori su otkrili „znakove aluzija“ u Tob 12 – 13 na Pnz 31 – 32. Prije odlaska anđeo traži od Tobije oca i mladog Tobije da trajno zahvaljuju Bogu i zapišu sve što se dogodilo (12,16-20): „Kontekst, način izražavanja i sintaksa anđelove zapovijedi podsjećaju na pouku koju Bog daje Mojsiju i Jošui u Pnz 31,14-30 neposredno prije nego će prorok navesti pjesmu... Nakon što uvidimo te paralele, na vidjelo izlaze druge sličnosti između Pnz 31 – 32 i Tob 12 – 13, a te sličnosti zajedno čine model poveznica između ovih dvaju tekstova: obje pjesme izgovaraju dva mudraca pred smrt; obje se pojavljuju pred skori završetak knjige u koju su uvrštene; nakon obiju slijedi govor umirućeg mudraca onima koji će ga nadživjeti (Pnz 33; Tob 14). Najupadljivija je činjenica da nekoliko elemenata iz Mojsijeve pjesme postoji unutar

Tobitova himna.⁴⁰ U Tob 12 – 13 Weitzman vidi paralele s putovanjem Abrahamova sluga da Izaku nađe prikladnu suprugu (Post 24,1-67), s Jakovljevim putovanjem u Mezopotamiju (Post 29,1-30), sa zgodama o Josipu u Postanku i s Knjigom o Jobu. Podsjećanje na razdoblje patrijarha dopunjava urešavanje deuteronomističkim elementima građe u Tob 12 – 14. Aluzije na zgode iz Petoknjžja koje su se dogodile izvan Izraela pripovjedač je strateški odabrao. „Utkivajući elemente iz tih zgoda u svoju pripovijest, autor Knjige o Tobitu oštromno nagoviješta: kao što se Božja briga za patrijarhe iz Postanka ili za Izraelce koji su lutali pustinjom protegnula izvan granica zemlje kanaanske, to sada čini za one koji su u izgnanstvu.“⁴¹

U pojedinim stihovima odjekuju druge starozavjetne tradicije i tekstovi. Prema r. 3. i 6. raspršenost je prigoda za iskreno kajanje i obraćenje. To je u duhu Izraelovih proroka koji su raspršenje Izraela protumačili kao poziv na kajanje i prigodu za svjedočenje Gospodina: „*Hotan epistrepsēte pros auton... tote epistrepsei pros hymas* (Kad Mu se obratite... tada će se On obratiti vama, r. 6)!“ Glagol *epistrephein* dolazi 574 puta u Septuaginti te na 408 mjesta odgovara hebrejskom *šūb*.⁴² U r. 11. „sjajna svjetlost dopirat će“ do ponovno sagrađenog Jeruzalema i hodočasnici stranci dolazit će u Božje svetište. To podsjeća na Iz 60,1-20 gdje je obnovljeni Jeruzalem prikazan kao privlačno mjesto hodočašća za poganske narode. U r. 13-14 Tobija proglašava sretnima one koji se raduju nad blagostanjem Jeruzalema. Slično čine molitelji Ps 102,13-23 i Ps 122,6-9.

4. „Ja Ga veličam u zemlji progonstva“ (13,1-8)

Tobija počinje blagoslovom Bogu koji vječno živi: *Eulogētos ho Theos ho zōn eis to aiōna*. Prema hebrejskom načinu izražavanja blagoslivljati ljude znači pozdraviti ih, ali u Psalmima molitelji često blagoslivljaju Boga priznajući njegovu moć i slavu. Pojedinci blagoslivljaju Gospodina za dobročinstva koja im je iskazao. U prethodnim poglavljima ove knjige Boga blagoslivljaju Sara, mladi Tobija, Edna i stari Tobija (3,11; 8,15-17; 9,6; 11,14). Blagoslivljajući Boga u svojem zahvalnom himnu, Tobija „naglašava povezanost između Boga i Njegova kraljev-

⁴⁰ Steven WEITZMAN, „Allusions, Artifice, and Exile in the Hymn of Tobit“, *Journal of Biblical Literature*, 115 (1996.), 52-53.

⁴¹ Steven WEITZMAN, „Allusions, Artifice, and Exile in the Hymn of Tobit“, 61.

⁴² Usp. P. GRIFFIN, „The Theology and Function of Prayer“, 263-265. Ovdje on donosi brojne proročke tekstove o obraćenju, a na stranici 247. tekstove o dijaspori kao prigodi za obraćenje i svjedočenje.

stva te vječno obilježje obojega"⁴³

Prema r. 2. Bog kažnjava, ali i iskazuje milosrđe, u r. 5. On će kažnjavati i iskazivati milosrđe, u r. 9. On će kažnjavati sinove Jeruzalema zbog njihovih grijeha, „ali će se opet smilovati“. Glagoli *mastigoun* (kažnjavati) i *eleein* (iskazivati milosrđe) dolaze također u 11,15 gdje stari Tobija zahvalno priznaje da mu je isti Bog koji ga je kaznio također iskazao svoje milosrđe vrativši mu vid. U 2c „velika nevolja“ je *šeol* koji može značiti smrt (Ps 18,6), neposrednu opasnost (Ps 30,4) ili područje mrtvih (Ps 49,15). U 2d „ništa ne izmiče njegovoj ruci“ odražava židovsko uvjerenje u dijaspori i domovini da je Bog gospodar povijesti i prirode. Ta slika aludira na Božju moć i djelovanje. Moćna „ruka Božja“ bila je na djelu prigodom oslobađanja naroda Božjega iz ropstva u Egiptu (Izl 13,3).

U 3a-4a Tobija poziva svoje sunarodnjake u izgnanstvu da veličaju Boga pred poganima. U ovoj molitvi Tobija upotrebljava šest puta glagol *exomologein* (13,3.6 dvaput, 8, 10 i 16), a u Septuaginti se on upotrebljava skoro isključivo za pohvalu Gospodinu, osobito u Psalmima. Izraelci bivaju potaknuti da hvale Boga i Njegova djela među poganskim narodima (usp. Ps 18,50; 57,10; 105,1; 108,4). Takvim veličanjem vjernici bivaju nadahnuti pouzdanjem (Tob 11,17; 12,6-7) te obznanjuju da je Bog Izraela vrhovni i da djeluje u prilog svojem narodu. „Tako je u izvjesnom smislu Izrael sredstvo po kojemu poganski narodi bivaju dovedeni Bogu. Ukratko, Izrael treba veličati Boga među poganskim narodima jer je to 1) ispravno javno bogoštovlje onih koji su iskusili Gospodinovu dobrotu; 2) izvor podrške i radosti drugim Židovima u sličnim situacijama; i 3) jedno od sredstava kojim Bog poziva k sebi sve narode.“⁴⁴ Iako su nepravedni agresori prouzročili deportaciju u Asiriju i Babiloniju, u Tobitovoj vjeri Gospodin je raspršio Izraelce među poganske narode i tako „objavio svoju veličinu“.

U 4b Bog saveza je „naš Otac, On je vječni Bog“. Ta formulacija podsjeća na prvu zapovijed u Izl 20,2-3 i Pnz 32,6: „Nije li On Otac tvoj, Stvoritelj, koji te sazdao?“ Griffin ističe da je u vrijeme monarhije slika o ocu i djetetu bila izbjegavana jer bi pod poganskim utjecajem mogla biti krivo tumačena kao fizički odnos između Boga i njegova naroda (usp. Jr 2,27 - kritika onih koji se klanjaju idolima te komadu drveta govore: „Ti si otac moj“). A. Strotmann s pravom inzistira da izraz *Patēr hēmōn* u r. 4. treba tumačiti u svjetlu izraza *mastigōse kai eleesei* u r. 5. Bog je naš Otac zato što se sažalijeva nad *nama*, Njegovo duhovno očinstvo je čvrsta garancija novog milosrđa. Ovdje nalazimo izrav-

⁴³ P. GRIFFIN, „The Theology and Function of Prayer“, 235.

⁴⁴ P. GRIFFIN, „The Theology and Function of Prayer“, 246.

no shvaćanje dijaspore kao stege za Izraelove grijeha, kako je izraženo u Pnz 30,1-10: „U vezi s time, označavanje Boga kao Oca u Tob 4b ima prije svega funkciju ojačati nadu u novu naklonost Boga prema Izraelu, ako očinski Bog biva promatran kao garant te nade koja se konkretizira povratkom u zemlju. Dvije crte to zorno pokazuju: povezivanje naziva Otac za Boga s formulom *mistagoun kai eleein* te značenje oznake Boga kao Oca u Pnz 32,6 za Tob 13,4d motivirano sličnostima Tob 13,1b-6b s Pnz 32,6.“⁴⁵ Bog je Otac zato što odgaja po patnji te drži svoju savezničku vjernost. Griffin podsjeća da Knjiga o Tobiji donosi određenu neizravnu pouku kako se dijete treba ponašati prema svom zemaljskom ocu. Na sličan način ta ista načela o poslušnosti, poštovanju i brizi trebaju primjenjivati Izraelci u odnosu prema svom Gospodinu. On također skreće pozornost na različite aspekte naziva za Boga u 4c-d *Kyrios, Patēr, Theos*: „Ta tri izraza koja je Tobit upotrijebio u ovom stihu da navijesti i opravda veličanje Jahve (Gospodin, Otac i Bog) usmjeravaju prema različitim aspektima Gospodinova odnosa i djelovanja prema Njegovu narodu. *Kyrios (Jahveh)* pokazuje osobnu narav Boga te Njegov izravni odnos prema Njegovu narodu i svijetu; *Patēr (‘āb)* podsjeća na Gospodinov obiteljski odnos prema Njegovu narodu kao stvoritelja i zaštitnika; dok *Theos (‘ēlohīm)* naznačuje transcendentnu narav Izraelova Boga kao vrhovnog i jedinstvenog. Izrazi Gospodin, Otac i Bog dolaze zajedno u Sir 23,4 i 3 Mak 5,7. Tako je Izrael pozvan da veliča Jahvu jer je Gospodin, Otac i Bog.“⁴⁶

U r. 5. Tobija ponavlja svoju misao iz r. 2: Gospodin kažnjava i iskazuje milosrđe. U r. 2. pojam kažnjavanja paralelan je Gospodinovu bacanju u prebivalište mrtvih (*šeol*), a pojam iskazivanja milosrđa odgovara izbjavljenju iz velike nevolje. Ovdje je kažnjavanje osvjetljeno „raspršivanjem (*diaskorpizein*) među poganima“ te Njegovim milosrđem koje će se pokazati ponovnim sabiranjem (*synagein*) Njegova naroda. Glagoli *diaspeirein* u r. 3b i *diaskorpizein* u r. 5d u Septuaginti prijevod su različitih hebrejskih glagola, ali je značenje uglavnom isto: raspršivanje Izraela je Božja kazna. Proroci često spominju Božju kaznu, a Ezekiel upozorava da je raspršenost čišćenje Izraela od njegovih grijeha i prigoda da se prognanici sjećaju Boga (Ez 11,16-17; 12,15; 20,23.41-44; 22,15-16; 34; 41). Iskustvo Izraela o raspršenosti i ponovnom okupljanju veoma je prisutno u Pnz 30,1-4. Griffin upozorava na sličnost u rječniku između ovog odlomka i Tob 13,5.

⁴⁵ Angelika STROTMANN, „Die Vaterschaft Gottes im Buch Tobit“, *„Mein Vater bist du!“ (Sir 51,10). Zur Bedeutung der Vaterschaft Gottes in kanonischen und nicht-kanonischen frühjüdischen Schriften*, J. Knecht, Frankfurt am Main, 1991., 52.

⁴⁶ P. GRIFFIN, „The Theology and Function of Prayer“, 255-256.

Ključni izraz u r. 6 je: „*Hotan epistrēpsete pros auton ... tote epistrepsei pros hymas* – Kad Mu se obratite... tada će se On obratiti vama!“ Podloga je hebrejski glagol *šūb* s osnovnim značenjem okrenuti se, vratiti se – fizički i moralno. U 6a-b Izraelci dijaspore trebaju se vratiti svojem Bogu „svim svojim srcem i svom svojom dušom postupajući po istini pred Njim“. U SZ u odlomcima gdje se od Izraela traži obraćenje svim srcem i dušom „uključeni su sljedeći koraci: 1) narod griješi; 2) Bog ga kažnjava; 3) narod se iskreno vraća Gospodinu; 4) Bog mu postaje naklonjen i obnavlja ga. To je sažetak židovske povijesti, model koji se neprestano ponavlja na nacionalnoj i osobnoj razini. Tobitova je molitva na crti toga modela: 1) narod je sagriješio – r. 5a; 2) Gospodin im je dao obećanje – r. 5d; 3) narod je pozvan na kajanje – r. 6ab; 4) postoji nada da će mu Gospodin oprostiti – r. 5bc, 6cd“.⁴⁷ U r. 6b *poiēsai enōpion autou alētheian* doslovno znači „činiti istinu pred Njim“ pa sam preveo „postupati pred Njim po istini“, dok C. Moore ima „acting honestly toward him“ a J. A. Fitzmyer „to act in faithfulness toward Him“. To je ponašanje u skladu s biblijskim poimanjem istine (*‘emet/alētheia*) kao savezničkog odnosa; uključuje djelovanje koje odražava korektne odnose među pripadnicima savezničkog naroda te između naroda i Boga. U 4,6 Tobija poučava svojega sina da postupa po istini, i to osvjetljava pomaganjem siromasima (4,7-11), sklapanjem braka unutar plemena (4,12-13), pravednim postupanjem prema radnicima i suradnicima (4,14-15), hranjenjem gladnih (4,16), sahranjivanjem mrtvih (4,17 i blagoslivljanjem Gospodina (4,19). Proces povratka Gospodinu ili obraćenja obuhvaća dva koraka: činiti ono što je istinito pred Gospodinom i potvrđivati vlastitu vjeru humanim djelovanjem.

U 6h-7b Tobija najavljuje u prvom licu jednine da će veličati Kralja vjekova u zemlji svojega progonstva, naviještati grešnom narodu Njegovu moć te radosno govoriti o Njemu svim ljudima. „Zemlju moga progonstva“ spomenula je Sara u svojoj molitvi (3,15). Tobija u svojoj prvoj molitvi dopušta da su njegovi preci griješili protiv Gospodina i zato je njegov naraštaj predan na pljačkanje i progonstvo tako da im se rugaju narodi među koje su raspršeni (3,3-4). Zato je „grešni narod“ u r. 6. Izrael, dok izraz „u zemlji progonstva“ povezuje molitvu Tob 13 s molitvama Tobije i Sare u Tob 3. Prelazeći na prvo lice, Tobija daje osobniji ton svojoj molitvi, „otkriva, pokazuje“ (*deiknymi* u r. 6j) sebe kao primjer Gospodinove nazočnosti među prognanim Židovima.

U r. 8. „Jeruzalem“ je riječ spona (*catch word*) za drugi dio ovog himna u kojem se molitelj izravno obraća svetom gradu. U prvom dijelu himna Tobija poziva sunarodnjake u izgnanstvu da veličaju Gospodina

⁴⁷ P. GRIFFIN, „The Theology and Function of Prayer“, 265.

za veličinu koju im je iskazao među poganima i zaključuje osobnim iskustvom Božje naklonosti. U njegovu molitvu uključeno je učenje proroka o kazni, pokajanju i milosrđu. „Tobit je bio ‘mudrac’, tj. informirani Židov, koji je poznao povijest, duhovnost i kulturu svoga naroda. Mogao je sastaviti psalam u pravom stilu. Naglašavanje Jahvina vječnog kraljevanja, gospodstva i božanske jedincatosti služilo je kao utjeha Židovima helenističkog razdoblja. Usprkos snažnoj mudrosti grčkoga svijeta, ništa ne izmiče Gospodinovoj moći. Prvi dio poglavlja 13. iznosi taj stav, a u drugom dijelu Tobit uvodi element eshatološkog veličanja usredotočenog na Jeruzalem.“⁴⁸

5. „Jeruzaleme, sveti grade, veličaj Gospodina u svem sjaju“ (13,9-18)

Američka bibličarka Irene Nowell drži da Tobija u ovom dijelu vidi sebe kao model Jeruzalema za vrijeme izgnanstava: „Upravo kao što je Bog milosrdan prema njemu (11,15), tako će Bog biti milosrdan prema Jeruzalemu. To da Tobit ponovno zadobiva vid, paralelno je s povratkom slave Jeruzalemu. Kao što on veliča Boga, tako će Ga veličati Jeruzalem. Njegova molitva pojašnjava da autor shvaća zgodu o Tobitu kao paradigmu za izgnanstvo i obnovu naroda.“⁴⁹ Ona ističe da uvodni dio ovog odsjeka povezuje situaciju Jeruzalema koji je kažnjen i ima biti obnovljen sa situacijom prognanika koji su kažnjeni ali i obnovljeni (13,2.5). Po njezinu mišljenju ova pjesma sastavljena je u modificiranoj strukturi prstena. Jeruzalem je najprije predstavljen kao blistavo svjetlo koje privlači sve narode (13,11), zatim kao građevina sagrađena od dragocjenih metala i bisera (13,16b-18). Taj opis Jeruzalema okružen je nizom prokletstava i blaženstava:

- Prokleti oni koji nanose štetu Jeruzalemu (13,12);
- Sretni oni koji blagoslivljaju Gospodara vjekova u Jeruzalemu (13,13);
- Sretni koji vole Jeruzalem i raduju se njegovu blagostanju (13,14);
- Sretni oni koji oplakuju nesreću Jeruzalema, oni će se radovati (13,15);
- Sretan je Tobit ako ostatak njegova roda doživi radost u Jeruzalemu (13,16).

⁴⁸ P. GRIFFIN, „The Theology and Function of Prayer”, 282.

⁴⁹ Irene NOWELL, „Tobit“, *The Collegeville Bible Commentary*, The Liturgical Press, Collegeville, Minnesota, 1992., 842. Slično u svojem članku iz 1998. godine „Tobit“, 695.

U r. 9. Tobija oslovljava Jeruzalem kao *polis hagia* – sveti grad. U Psalmima Jeruzalem ili Sion je odabrano Gospodinovo mjesto zbog hrama kao Božjeg šatora u njemu (na pr. 78,68; 132,13-14). Čak i u svojoj raspršenosti Židovi gledaju Jeruzalem kao jedino mjesto za obavljanje valjanog bogoštovlja. S vremenom je grad počeo zauzimati mjesto hrama, kao što je hram zauzeo mjesto kovčega saveza (usp. Jr 3,16-17; Ez 48,35). U ovom psalmu Tobija se usredotočuje na Jeruzalem uvjeren da tu trajno vlada Bog saveza. „Tako je Jeruzalem bio gledan na osam različitih načina u SZ: 1) kraljevsko boravište i dvorac; 2) dvor – sakralni centar; 3) simbol naroda ili zajednice; 4) Božje sjedište i grad, kulturno središte i grad hrama; 5) grad grijeha i suda; 6) grad eshatološkog vremena spasenja; 7) grad s mitskim obilježjem; 8) grad teokracije. Svi su ti pogledi na Jeruzalem na određeni način sugerirani u Tobijinoj molitvi 13,9-18. Ipak, posebno su važna tri pojma povezana s Jeruzalemom jer je to mjesto 1) Božje nazočnosti; 2) kulta; 3) Božjeg odabranja. Ovakvo gledanje čini pozadinu za Tobijino shvaćanje Jeruzalema.“⁵⁰ Prije nego je silom odveden iz domovine, iako je bio član Naftalijeva plemena na sjeveru, Tobija je nastavio obavljati godišnje hodočašće u Jeruzalem, jer „je taj grad odabran za prinošenje žrtava svih Izraelovih plemena. U njemu je bio posvećen i sagrađen hram da u njemu Bog prebiva za sva pokoljenja i sva vremena“ (1,4). Dok je živio u zemlji Izraelovoj, Tobija je odbacivao svetišta koja je podigao Jeroboam te putovao u Jeruzalem za blagdane svega Izraela (1,6). Također je donosio propisanu desetinu svećenicima koji su služili u svetom gradu. Stoga Jeruzalem ostaje idealno mjesto bogoštovlja za sve Židove dijaspore i domovine (5,14). Sara je u vremenu svojega izgnanstva molila licem okrenutim prema Jeruzalemu (3,11), pokazujući vjernost tom gradu kao religijskom i kulturnom središtu Izraela. U 14,5-7 Tobija aludira na eshatološko vrijeme Jeruzalema kada će se svi vjerni Izraelci koji mare za Boga skupiti i zauvijek prebivati u Jeruzalemu. Tobiji je „Jeruzalem simbol trajnosti i nadmoći Izraela kao Božjeg naroda, jer će Izraelci u konačnici slaviti pobjedu, iako su poraženi i prividno uništeni. Ipak, trebaju ostati čvrsti i ne gubiti svoj identitet“.⁵¹ U tom smislu, Griffin prikazuje Tob 13,9-18 kao eshatološki psalam veličanja, koji je ukorijenjen u propovijedanju Deuteroizaije te sačinjava jasan zaključak duljega teksta i poziva vjerničku zajednicu Izraelaca na zajedničku radost.

U 9b i c „On će te kažnjavati zbog postupaka tvojih sinova, ali će se opet smilovati sinovima pravednika“ znači: Božja kazna treba vjer-

⁵⁰ P. GRIFFIN, „The Theology and Function of Prayer“, 289.

⁵¹ P. GRIFFIN, „The Theology and Function of Prayer“, 296.

nike motivirati na kajanje i anticipiranje Njegova milosrđa. Ovdje Tobija podsjeća na slične tvrdnje proroka (Iz 60,10; 54,8; Ez 39,24-25). Prema Tob 14,5 Božje milosrđe očitovat će se po tome što će prognanike dovesti natrag u Jeruzalem.

U 10a-c Tobija potiče Jeruzalemce da veličaju Boga kako On zaslužuje te Ga blagoslivlju tako da svetište mogne opet biti izgrađeno. Grčki imperativ s prilogom *eksomologou tō Kyriō agathōs* J. A. Fitzmyer preveo je imenično: „Acknowledge the Lord *in goodness*“. U 4,19 Tobija je podsjetio svojega sina da „jedini Gospodin daje sva dobra“. Božja dobrota često se povezuje s Njegovim milosrđem (hebr. *hesed*, gr. *eleos*): „Ta napomena pokazuje da Gospodin pokazuje svoju dobrotu brinući se za svoj narod.“⁵² U r. 10c *hē skēnē autou* preveo sam kao „Njegovo prebivalište“, iako doslovno znači „Njegov šator“. C. Moore prevodi „his sanctuary“, J. A. Fitzmyer „his tabernacle“. U ranim tradicijama SZ kovčeg saveza bio je simbol Božje nazočnosti u Njegovu narodu a kasnije je ta simbolska uloga prešla na šator ili hram. U 2 Sam 7,1-17 jeruzalemski šator je simbol Božjeg prebivanja u Njegovu narodu. U brojnim psalmima hram je označen kao šator (na pr. Ps 15,1). Kada Tobija kaže da vjernici trebaju veličati Gospodina kako bi Njegovo prebivalište moglo biti opet izgrađeno, oslanja se na tradiciju koja prikazuje Gospodina kao glavnog graditelja Jeruzalema i Njegova hrama (Ps 78,69; 147,69). Gospodin nije nazočan u svojem hramu, ako ljudi nisu vjerni. Ponovna izgradnja hrama znak je obraćenja i povratka. Ponovno podizanje hrama treba biti „radosno“, što nije samo unutarnje svojstvo nego treba biti izraženo. U 10d-e Tobija moli da Bog razveseli Izraelove prognanike te svoju ljubav protegne na sve naraštaje onih koji pate.

U 11a-d svjetlo obnovljenog Jeruzalema zamijetit će poganski narodi pa će dolaziti s darovima za „nebeskog kralja“. U nekim tekstovima SZ Bog je prikazan kao svjetlo Izraela, obučen je u svjetlo (Iz 10,17; 60,19; Ps 104,2). Iz 60,1-3 prikazuje svjetlo koje sja iz obnovljenog Jeruzalema. U 11e-f Tobija predviđa da će hodočašće stranih naroda u sveti grad trajati naraštajima.

U 12a-c Tobija kune neprijatelje Jeruzalema: neka nesreća pogodi one koji o svetom gradu govore ružne riječi, one koji ruše njegove zidove te razaraju kule i pale kuće. Jeruzalem je doživio sve te vrste razaranja, a Tobija zna da ispunjenje kletve ovisi o Božjim zahvatima u povijest. Strane sile osvajale su sveti grad i trebaju za to biti kažnjene. Za razliku od njih, Tobija zaziva vječni blagoslov na sve koji „poštuju“ Jeruzalem (12e) tako što ga iznova podižu. Vulgata ranijih izdanja ima-

⁵² P. GRIFFIN, „The Theology and Function of Prayer“, 304.

la je ovdje „benedicti erunt qui aedificaverint te“, ali su redaktori *Nove Vulgate* iz 1998. prihvatili verziju grčkog Kodeksa Sinaiticus *eulogētoi hoi phoboumenoi se – et benedicti qui timent te*. Poštovanje izraženo u ponovnoj gradnji svetoga grada „označuje i doprinosi njihovu dioništvu u spasenju koje Gospodin pruža.“⁵³

U r. 13. Tobija poziva buduće povratnike na radost i veselje radi svih koji će se skupiti u novom Jeruzalemu. On u stvari ohrabruje svoje sunarodnjake u izgnanstvu da podnose teret dijaspore misleći na buduće spasenje.

U r. 14. Tobija proglašava sretnima (*makarioi*) sve koji vole Jeruzalem, koji se raduju njegovu blagostanju i tuguju zbog njegovih nevolja. *Makarios – ‘ašrē* u Psalmima i mudrosnim knjigama su ljudi, a *eulogētos – bârūk* je Bog. Jedan od načina kako će vjernici postići obećanu sreću je prebivanje u Jeruzalemu (Ps 65,5; 84,5). Voljeti Jeruzalem kao sveti Božji grad uključuje sudjelovanje u bogoštovlju. Tako ljubav i poštovanje ljudi prema Jeruzalemu pokazuje njihovu ljubav i poštovanje prema Gospodinu (Ps 26,8; 27,4; 122,6-9). Grčki futur pasivni *hoi harēsontai epi tē eirēnē sou* preveo sam kao i Fitzmyer prezentom „koji se raduju zbog tvog mira“. *Eirēnē – šalom* ovdje znači blagostanje, prosperitet, kako je preveo C. Moore: „Oni koji se raduju zbog *eirēnē* Jeruzalema vesele se zbog njegova blagostanja i svega pozitivnoga što Gospodin čini za nj, kao što je ponovno podizanje njegovih zidina, kula i kuća, ulica punih stanovnika i zbog garancije koju će mu On osiguravati. Sve ovo usmjerava prema ehsatološkom spasenju idealnog Jeruzalema; vrijeme je radovanja i oni koji u tome sudjeluju zaista su sretni.“⁵⁴ Oni koji se raduju s Jeruzalemom „*opsontai pasan tēn haran sou eis aiōna* – vječno će gledati tvoju radost“. Ova formulacija podsjeća na Iz 66,10.12-14. Nagrada vjernicima je radosni boravak u novom Jeruzalemu gdje prebiva Gospodin i nudi spasenje svojem narodu. S Iz 66 Tobija podsjeća na radost i blagostanje koje će doživjeti i u njemu imati udjela oni koji služe Gospodinu i ostaju mu vjerni.

U r. 15. Tobija oslovljava samoga sebe i pokazuje da je jedan od „sinova pravednika“ (r. 13) koji blagoslivljaju Gospodina a u r. 16. smatrao bi se sretnim ako netko od njegovih potomaka doživi slavu Jeruzalema i u to vrijeme veliča Kralja nebeskoga. Hiperboličke slike u r. 16-18 prikazuju ponovnu gradnju Jeruzalema kao idealnog grada gdje prebiva Gospodin. One naglašavaju jedinstveno i dragocjeno obilježje toga grada. U 16b „*to katáleimma tou spermatos mou* - ostatak mojega roda“ podsjeća na proročka obećanja o ostatku prognanih Židova koji

⁵³ P. GRIFFIN, „The Theology and Function of Prayer“, 323.

⁵⁴ P. GRIFFIN, „The Theology and Function of Prayer“, 327.

će se vratiti u zemlju Izraelovu (Iz 10,20-22; Jr 23,3; 31,7 i dr). U 14,7 Tobija na samrti govori svojem sinu i sedmorici unuka: „Sabrat će se svi Izraelovi sinovi koji su preživjeli zato što su se istinski spominjali Boga, i doći će u Jeruzalem“. Tobija želi da među vjernim ostatkom budu i njegovi potomci. *Doxa –kâbōd* u r. 16b je odraženo svjetlo ili slava. To je slava Gospodinove nazočnosti u svetom gradu. Tobija vjeruje s Izraelovim prorocima da se Božja slava može vidjeti na idealnom Jeruzalemu (Iz 60,2; Jr 33,9) te moli da njegovi potomci mognu vidjeti sjaj obnovljenog Jeruzalema kao trajnog Božjeg boravišta. Smatrajući se sretnim zbog nade da će njegovi potomci vidjeti sjaj Jeruzalema, Tobija se snažno poistovjećuje sa svojom obitelji i svojim narodom: „Ova knjiga naglašava obiteljske veze te način kako sudbina jednog člana utječe na ostale pripadnike obitelji. Stoga se Tobija veseli nad svojim potomcima, kada oni nastavljaju njegovu vjernost.“⁵⁵

U r. 17. jeruzalemski trgovi bit će popločani dragim kamenjem i safirom. Ovaj opis može biti nadahnut tekstom Iz 54,11-12 gdje idealni Jeruzalem biva sagrađen zlatom i biserjem. Slike utkane u opis idealnog Jeruzalema (16d-17) skreću pozornost na Gospodinovo dostojanstvo, kraljevsku veličinu i svetost. Dragocjeni materijali simboliziraju spasenje i pravdu koja će biti svojstvena ovom gradu i narodu koji se u njemu okupi.

U r. 18. *personificirana* gradska vrata Jeruzalema i sve kuće u njemu *pjevaju* pjesme radosti i dovikuju: „Aleluja!“ Gradska vrata bila su mjesto održavanja skupova, trgovi na kojima su se građani mogli okupiti na socijalne događaje, radi obavljanja poslova ili radi dijeljenja pravde (Pnz 21,9; Rut 4,1; Iz 29,21). Stoga se „pjevanje vrata“ može odnositi na živahnu djelatnost gradskih službenika i naroda. U 18b „izvikivanje Aleluja“ paralelno je pjevanju vrata iz 18a. U Knjizi o Tobiji „kuća“ je građevina gdje ljudi žive, ali su to i osobe koje žive zajedno, dakle obitelj (Lev 10,16; 1 Kr 6,15). Kuće koje pjevaju „Aleluja“ ljudi su koji veličaju Gospodina: „U ovoj molitvi Tob vjerojatno misli na gradsku liturgiju u čast Boga sa psalmima i zahvalnicama.“⁵⁶

Tobijina molitva odražava mnoge starozavjetne književne vrste, teme i iskustva te se može potpuno shvatiti u svjetlu starozavjetne tradicije o dijaspori: „U Tobitovu prikazu Jeruzalema postoji slojevitost između predmeta upotrijebljenog kao simbol i njegova dubljeg značenja... Središnji naglasak u odsjeku 13,9-18 je izgradnja idealnog Jeruzalema i tome središtu pridonose dvije teme. Prva, Jeruzalem je Gospodnje prebivalište, mjesto gdje On boravi; druga, narod će se okupiti

⁵⁵ P. GRIFFIN, „The Theology and Function of Prayer“, 335.

⁵⁶ P. GRIFFIN, „The Theology and Function of Prayer“, 342.

u Jeruzalemu. Te dvije teme sačinjavaju srž ove molitve, jer se ponovo gradi Jeruzalem kao Gospodnje prebivalište i kao zavičaj Njegovih izabranika. Sve druge slike upućuju na tu opću sliku i pojačavaju je. Iako molitva redaka 9-18 može stajati za sebe, najbolje je shvaćamo ako je povežemo s 1-8 (što bi se također moglo zasebno uzimati). Dijelu 1-8 dao sam naslov 'Tobitov poziv na veličanje', a dijelu 9-18 'Tobitov himan Jeruzalemu', ali zajedno čine Tobitov psalam veličanja. Prvi dio povezan je s ostatkom ove knjige Rafelovim nagovorom u gl. 12; drugi dio povezan je s Tobitovim oproštajnim govorom u gl. 14. Tako su oba dijela povezana s građom knjige i mogu se tumačiti u svjetlu nje.⁵⁷

Tobijino veličanje Boga „u zemlji progonstva“ (r. 6i) i njegovo viđenje poganskih naroda koji će dolaziti u Jeruzalem da dožive Božje svjetlo nad njim (r. 11) duhovna su sredstva Židova u dijaspori koja ih mogu i trebaju podržavati u savezničkoj vjernosti i čuvanju njihova identiteta. Molitva je prihvaćanje duhovne i socijalne dijaspore. Židovi dijaspore su posrednici Božje naklonosti i vjernosti jedni drugima i drugim narodima. Prognanstvo i dijaspora su „škola nade“.⁵⁸

6. Tob u liturgiji Crkve

U katoličkoj liturgiji, nakon reforme Drugog vatikanskog sabora, čitanja iz Knjige o Tobiji uzimaju se od ponedjeljka do subote devetog tjedna u godini. Evo odabranih odlomaka: u ponedjeljak Tob 1,12; 2,1-9 (Tobijine nevolje), u utorak 2,9-14 (Tobija oslijepio, Ana mu se izruguje), u srijedu 3,1-11.16 (Tobija moli za smrt, a Saru vrijeđaju sluškinje zbog smrti njezinih sedam muževa u prvoj bračnoj noći), u četvrtak 6,1: 7,9-14; 8,4-7 (putovanje mladog Tobije u Ekbatanu, vjenčanje sa Sarom i molitva pred prvu bračnu noć), u petak 11,5-15 (mladi Tobija vraća se u Ninivu te iscjeljuje očev vid, stari Tobija veliča Boga koji ga je kaznio, ali mu također iskazao milosrđe), u subotu 12,1-15.20 (Rafael otkriva svoj identitet i potiče Tobiju da veliča Boga). U subotu toga tjedna za pripjevni psalam nakon prvog čitanja uzeti su dijelovi Tob 13,2-8. U srijedu 25. tjedna kroz godinu pripjevni psalam uzima se iz Tob 13,2-8. Tob 13 se upotrebljava također u *Časoslovu Rimskog*

⁵⁷ P. GRIFFIN, „The Theology and Function of Prayer”, 347.

⁵⁸ Luis ALONSO SCHÖKEL, *Rut, Tobias, Judit, Ester*, Ediciones Cristiandad, Madrid, 1973., 91: “Por encima del intermedio del destierro se extiende la misericordia y fidelidad de Dios. Por eso el destierro es también escuela de esperanza. No es un aguardar pasivo a que termine la condena, sino un esperar activo, que con la covnersión y la fidelidad acorta el tiempo y dispone al hombre a recibir de nuevo el amor de Dios. A la dispersión seguirá la reunión, al ocultamiento de Dios seguirá su manifestación personal.”

*obreda*⁵⁹: u utorak prvog tjedna 13,1-8 kao jedan od psalama jutarnje, u petak četvrtog tjedna 13,1-8.13-15 u jutarnjoj te u dodatnim himnima za Sve svete i Posvetu crkve.

U *Redu slavljenja ženidbe* među ponuđenim zgodama iz SZ dvije su iz Knjige o Tobiji: 7,9-10.11-15 (Raguel vjenčava svoju kćer Saru s mladim Tobijom, potpisivanje bračnog ugovora [*ketubah*]) i 8,5-7 (molitva Tobije i Sare pred prvu bračnu noć). Numeracija tih stihova neznatno se razlikuje u onim lekcionarima koji preuzimaju numeraciju Vulgate.

Razlog za uvrštavanje ovih perikopa iz Knjige o Tobiji u liturgiju Crkve je prisutnost ove knjige u Septuaginti i Vulgati a time u kanonu Svetoga pisma koji prihvaća Katolička crkva. Kako je prema odredbama Drugog vatikanskog sabora u novi lekcionar nedjeljom i svagdanom te u Časoslov ugrađeno više zgoda iz različitih knjiga SZ, to je znak novog poštovanja Crkve prema „prvome savezu“, kako danas bibličari zovu knjige koje Židovi prihvaćaju kao kanonske. Osobno vjerujem da je razlog uvrštavanja dijelova Tob u lekcionar i Časoslov također kršćansko prihvaćanje židovskog pojma dijaspore ili pridošlosti (*paroikia*). U SZ *thošab* – *paroikos* i *gēr* – *parepidēmos* označuje pobožne Izraelce koji u vlastitoj zemlji žive kao stranci i pridošlice sjećajući se da su u Egiptu živjeli kao stranci (Lev 19,33-34). Kralj David, nakon što je pripremio plan i građevinski materijal za hram, ovako je molio: „Pridošlice smo pred tobom, naseljenici kao svi naši očevi; naši dani na zemlji prolaze kao sjena“ (1 Ljet 29,15). Slično u Ps 39,13 Gospodinovi *anawim* ponizno priznaju: „Jer u tebe ja sam došljak, pridošlica kao svi oci moji!“ (usp. Ps 119,19.54).⁶⁰ Takvo samoidentificiranje autentičnih vjernika odraženo je u Jakovljevoj poslanici gdje su kršćanski naslovnici oslovljeni kao „dvanaest plemena Raseljeništva“ (Jak 1,1) te u Prvoj Petrovoj gdje su oslovljeni kao „pridošlice i putnici“ (1 Pt 1,17; 2,11). „Kršćani se ne razlikuju od ostalih ljudi ni područjem gdje stanuju, ni jezikom, ni načinom života... Nastavajući grčke i barbarske gradove, gdje je koga sudbina postavila, prihvaćajući svagdje domaće običaje u odijevanju, hrani i uopće načinu života, oni žive i time predlažu izvanredan i po jednodušnom mišljenju svih nevjerovatan način života. Žive u vlastitoj domovini, ali kao došljaci. Kao građani s ostalima imaju sve zajednič-

⁵⁹ Detaljan pregled uporabe Tob u Časoslovu donose Johannes WAGNER – Siegfried SCHMITT, *Registerband zum Stundengebet*, Herder, Freiburg, 1990., 397-399.

⁶⁰ Vidi pojmove *diaspora*, *paroikos*, *parepidēmos* u Septuaginti i ranom judaizmu, Reinhard FELDMEIERS, *Die Christen als Fremde*, Mohr-Siebeck, Tübingen, 1992., 8-74.

ko, a sve trpe kao tuđinci. Svaka im je tuđa pokrajina domovina, a svaka domovina tuđina" (*Poslanica Diognetu*, 5).⁶¹

Ova „pridošlost“ kršćana u svijetu ipak nas ne oslobađa dužnosti da zajedno s ljudima drugih uvjerenja svijet činimo humanijim pridonoseći pravdi, miru i brizi za potrebne.

Zaključak

Od 1. do 4. veljače 1994. pratio sam kao hrvatski teolog krčkog biskupa Josipa Bozanića na međunarodnom simpoziju o ulozi religija u 21. stoljeću u Jeruzalemu. Simpozij su organizirale različite židovske institucije a mi smo sudjelovali kao izaslanici Hrvatske biskupske konferencije. Jedan od govornika bio je kardinal Joseph Ratzinger koji je govorio o slici Židova u *Katekizmu Katoličke crkve* iz 1992. Među sudionicima je bila i jedna Židovka kojoj sam za vrijeme jedne stanke rekao da studiram komentar Knjige o Tobiji koji je napisao američki Židov Frank Zimmermann. Odgovorila je da je ta knjiga dragocjeni biser židovske kulturne i religiozne baštine te da su mnogi Židovi zahvalni kršćanskoj Crkvi što je tu knjigu sačuvala u svojoj liturgiji i katehetskim poukama. Od tog susreta proučavam Tobiju kao židovsku i kršćansku knjigu.

U egzegetskom izlaganju Tob 13,1-18 vidjeli smo da Tobitov himan ili Psalam zahvalnosti ne tumači neki događaj iz neposrednog konteksta, ali se odnosi na cijelu knjigu. Njime ondašnji i današnji molitelji veličaju Boga u situaciji dijaspore te prihvaćaju socijalnu i duhovnu dijasporu kao uspješno sredstvo za čuvanje židovskog ili kršćanskog identiteta među sugrađanima drukčijih uvjerenja. Dok mi kršćani molimo Tobijin himan u svojem Časoslovu i u službi Riječi, ne smijemo zanemarivati što on znači Židovima – u povijesti i danas. Kršćanski tumači Tob u starini nisu se puno obazirali na židovsku pozadinu ove knjige koja nije ušla u kanon Židova zato što nije sačuvana na hebrejskom. U vremenu dijaloga sa Židovima u duhu Drugog vaticanskog sabora trebamo više poštovati židovsku pozadinu te knjige jer su Židovi narod Božji koji i danas postoji te slavi Boga svojom vjerom i molitvom.

⁶¹ Prijevod preuzet iz *Časoslova rimskog obreda II.*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1997., 613.

THE HYMN OF TOBIT 13:1-18 AS A PRAYER OF THE JEWISH DIASPORA

Summary

This is an exegetical contribution to the exploration of Tobit 13:1-18 from the perspective of its meaning in the context of the whole book. As one of the Jewish exiles Tobit works for the Assyrian king and at the end of the book, after he and his wife Anna depart, he asks his son and daughter-in-law to leave Niniveh and move to another place where they can live more safely, preserving their Jewish identity and educating their children in their shared faith but he does not ask them to move to the land of Israel. Together with other Christian and Jewish scholars this author concludes that Tobit was written for the Jewish Diaspora around the year 200 BC to help them preserve their faith in the God of the covenant and their ethnic identity. Five prayers of Tobit illustrate events in their immediate context: the prayer for death of Tobit (3:2-6) and Sarah (3:11-15), the prayer of Tobit and Sarah on their wedding night (8:5-8), Raguel's prayer of thanksgiving after his son-in-law survives the wedding night (8:15-17), and Tobit's prayer of praise after his sight is miraculously restored (11:14-15). In his Psalm-like prayer Tobit first praises God who educates his people in the Diaspora through discipline but who also grants mercy (13:1-8), then he summons his fellow Jews and gentiles to praise God, who is about to rebuild Jerusalem and bring the scattered people of Israel back to it (13:9-18). By examining the hymn exegetically, the author shows how the Canticle of Tobit is connected to the whole narrative of the book and to the Deuteronomy, Prophetic and Wisdom traditions of the Old Testament. As well as its social meaning, Diaspora in Old Testament books can also have spiritual meaning. A sincere believer is a "sojourner" in his or her own country (Lev 19:33-34; 1 Chr 29:15; Ps 39:13 etc). Social and spiritual Diaspora represent a "school of hope" (L. Alonso Schökel). Some New Testament writings adopt Old Testament designation "the twelve tribes of the Dispersion, aliens and exiles" (James 1:1; 1 Pt 1:17; 2:11) for Christian believers, in the sense of social and spiritual Diaspora. Different passages of Tobit, especially 13:1-8 are used in the Liturgy of the Hours and in the Liturgy of the Word. While we Christians pray Tobit's Hymn we should not forget its original meaning for the Jews - in history and today.

Key words: *Tobit, exile, Diaspora, Jews, marriage, prayer, believers as sojourners, liturgy of the Church.*

Translation: Mato Zovkić and Kevin Sullivan